

Twee vrouwen te midden van
een strijd voor gelijkwaardigheid

Last en liefde

Henriëtte de Smet

HISTORISCHE
ROMAN

Henriëtte de Smet

LAST EN LIEFDE

Z&K

ISBN 9789401909808
ISBN e-book 9789401909815
NUR 342

© 2017 Uitgeverij Zomer & Keuning
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

Omslagontwerp Studio Jan de Boer
Omslagbeeld © Debra Lill / Trevillion Images
Vormgeving binnenwerk Andries Mol, studio-mol.com

www.zomerenkeuning.nl

Alle rechten voorbehouden

Voor Monique

Oostburg, 17 oktober 1917

Beste Alie,

Je zult verbaasd zijn een brief van mij te ontvangen. Ik schrijf deze dan ook in het opperste geheim. Theodor – ter verduidelijking: zo heet Arend-Jans vader – mag hier beslist geen lucht van krijgen, zoals je ongetwijfeld begrijpt. Maar ik doe slechts wat mijn moederhart, dat sinds een maand onherstelbaar gebroken is, mij ingeeft.

Nadat jij en Arend-Jan ons huis eenentwintig uur, drie dagen en vier weken geleden verlieten, heb ik mij urenlang in slaap gehuild. Daar ben ik tot de nacht van vannacht niet mee gestopt, onwezenlijk als het voor mij is te ervaren hoe hardvochtig mijn echtgenoot blijkt te zijn. Ik heb Theodor leren kennen als een warmbloedige, zachtaardige man, dat was ook de belangrijkste reden indertijd om mij aan hem te verbinden. Natuurlijk waren wij door onze wederzijdse ouders aan elkaar voorgesteld, toch gaf het gevoel van wezenlijke verbondenheid dat ik in de loop der tijd voor hem ging voelen mij de doorslag. Verbonden zijn met is nu echter veranderd in gebonden zijn aan.

Aanvankelijk hoopte ik nog dat zijn opvliegende aard Theodor parten speelde, maar dat blijkt een ijdele gedachte. Alles wat hij vorige maand tijdens het diner eruit gooide, meende hij werkelijk, en zijn besluit lijkt

vast te staan, het leed dat hij Arend-Jan en jou én mij daarmee berokkent ten spijt. Dat hij zijn eigen bloed, zijn enige kind, naar het zich laat aanzien werkelijk definitief verstoten heeft, het maakt dat ik hem zou willen verlaten. Hetgeen uiteraard niet tot de mogelijkheden behoort; het zou het drama alleen maar nog groter maken. Daarbij: we hebben zo veel wat ons bindt, zoals je hebt gezien. De hoeve, het personeel dat aangestuurd moet worden, dat is grotendeels mijn taak. De landerijen, de polders vormen zijn lust en zijn leven, en ik weet als geen ander dat hij Arend-Jan graag als zijn opvolger had gezien.

Hij heeft er vaak met Arend-Jan over gesproken en mijn jongen wilde niets liever dan serieus voorbereid worden op zijn toekomstige taken. Zijn ogen straalden als sterren in de helderste hemel zodra zijn vader erover begon. Dat Theodor dit alles in één avond overboord heeft gegoooid, zijn zoon zijn toekomst heeft ontnomen en daarmee mijn liefde voor hem, het lijkt hem vooralsnog volkomen onverschillig te laten. De gesprekken die ik met hem hierover heb geprobeerd te voeren leidden tot niets anders dan stilzwijgen van zijn kant. Mijn smeebedes om een en ander te relativeren, hem te laten inzien hoe goed we het in feite hebben, de oorlog die op slechts tientallen kilometers hiervandaan woedt, die zovele levens kost, ze doen hem de schouders ophalen. Het enige wat hij daarover zegt is dat dit geen vrouwenzaken betreft en dat ik mijn hoofd niet moet breken over dingen waar ik

geen verstand van, noch bemoeienis mee heb. Dat ik immers geen IJzeren Mina ben en ook geen Mata Hari. Tot op het bot vernederd omdat hij mij met een spionne vergeleek, wat in dezen werkelijk kant noch wal raakt, kon ik mij uiteindelijk niet meer beheersen en verhief mijn stem teneinde hem te laten inzien dat het de liefde is die ons verbindt en dat juist de liefde die mijn zoon heeft opgevat door hem niet gerespecteerd wordt, waarmee hij het begrip liefde een heel slechte naam bezorgt en alles verwoest, schonk hij mij een blik van minachting die ik nooit eerder bij hem had gezien. Hij verordonneerde mij de Bijbel beter te bestuderen, alvorens hij de zitkamer uit liep om de deur met een smak achter zich dicht te slaan.

Ten einde raad heb ik mijn zorgen toevertrouwd aan mijn vriendin Emilie, die mij de volgende dag een paar boeken cadeau gaf. Een van Aletta Jacobs en een van Wilhelmina Drucker. Ik koester ze op de plank achter de weckflessen in de kelder, de enige plek waar Theodor nooit komt, en iedere ochtend na de eerste postbezorging lees ik een stukje uit het boekje van Aletta Jacobs. Deze bewonderenswaardige vrouw heeft mij geïnspireerd mijn gedachten en gevoelens te erkennen, ze wél serieus te nemen, en mede daardoor ben ik tot het schrijven van deze brief gekomen. Ik geef eerlijk toe dat ik het anders wellicht niet had aangedurfd. Zij heeft me hier werkelijk toe aangezet, en nadat ik hoorde over de executie van Mata Hari

eergisteren in Frankrijk, heb ik hem direct afgemaakt. Ook al heeft Theodor anders besloten, en heb ik middels ons huwelijk de gelofte van gehoorzaamheid aan hem afgelegd, ik kan en wil de band met mijn zoon nooit verbreken en die met jou graag opbouwen. Tenminste, als jij mij dit toestaat. Ik wil mijn leven niet verspillen aan onzinnige vooroordelen die iedereen alleen maar ongelukkig maken. Als Theodor dat wil doen moet hij dat maar weten, dat is dan zijn keuze waarvan ik hem de in mijn ogen misdadigheid nu vaak genoeg heb willen laten inzien. Heel graag vernem ik hoe jij hiertegenover staat. Uiteraard respecteer ik het als je het bij onze eerste kennismaking van vier weken geleden wilt laten, maar hoop met heel mijn hart dat je anders besluit.

*In liefdevolle afwachting,
Celine*

Brielle, 5 november 1917

Geachte mevrouw Celine,

Eerst spijt het mij dat mijn antwoord zo laat is. Dat komt omdat ik heel goed moet nadenken als ik een brief schrijf. Bij elke brief, en eigenlijk schrijf ik nooit een brief. Maar naar u natuurlijk helemaal! U schrijft heel mooie woorden en zinnen en het spijt mij zeer dat ik dat niet kan. Toen ik bij u thuis was, hoorde u al dat ik ook niet zo mooi praat als u en Arend-Jans vader. Ook lang niet zo mooi als Arend-Jan. Ik noem hem AJ, want dat vind ik leuker. AJ zegt dat hij dat ook leuker vindt. Hij noemt mij Aaltje. Daar maken we vaak grapjes over samen: A en AJ te B. Dat rijmt. Terwijl het natuurlijk tegen alles in is dat AJ nu bij mij woont. In zo'n klein huisje ook nog. Maar hij zegt dat hij dat niet erg vindt. Ik vind dat wel erg en ik schaam mij ook. Dat AJ nu in zo'n arbeiderswoninkje moet wonen bedoel ik natuurlijk. Ik vind dat hij bij zijn eigen stand moet blijven. Nu heeft hij niets. Maar AJ zegt dat hij alles heeft. Als A en AJ te B maar samen zijn, zegt hij.

De mensen hier zeggen niets. Maar ik voel het natuurlijk wel. Als ik op straat loop, zie ik ze kijken. Soms draaien ze zich om, om me nog even goed te bekijken. Dat zag ik gisteren nog toen ik gauw even over mijn schouder keek. We moeten natuurlijk trouwen. Want dat hoort nou eenmaal. Maar ik heb tegen

AJ gezegd dat ik dat niet wil. Ik wil voor hem een mooie mevrouw van zijn stand. Maar dat wil hij niet. Dan begint hij heel hard te lachen. Stand, achterstand bedoel je! roept hij dan. Mooie stand zonder verstand! Dan word ik boos op hem. Dan zeg ik dat ik het wel begrijp van zijn vader. Dat het ook niet kan. Hij is rooms-katholiek en ik protestant. Daar begint het al mee. Uw man riep niet voor niets over die twee geloven op één kussen. En ik kon toch niet gaan liegen toen hij vroeg waar mijn vader en moeder wonen. Ik begrijp echt wel dat hij geen bastaard voor zijn zoon wil. Wie legt haar baby nou voor de deur van het weeshuis? Met alleen een kort briefje in een onduidelijk handschrift, vol met spelfouten en doorgestreepte woorden: Dit is Alie Stok, geboren op 9 juni. Godsdienst: N.H. Wilt u goed voor haar zorgen? Geen afzender. Ze hebben nog wel naar mijn moeder of vader gezocht, maar hebben niemand gevonden. Ook niemand met de naam Stok die ermee te maken kon hebben. Ik heb vaak naar dat briefje gevraagd, maar dat was niet meer te vinden, zeiden ze. Dan weet u nu hoe het zit, want uw man wilde er dus niets over horen. Daar denk ik vaak aan als ik niet in slaap kan komen. Dan denk ik ook over die twee geloven. Dan kijk ik of ik in het donker misschien de duivel tussen ons in zie liggen. Maar dat is natuurlijk niet zo. We hebben het goed samen. Het is heel gezellig en we lachen veel. AJ wil dat het altijd zo blijft. Hij heeft gesolliciteerd naar de functie van klerk op het stadhuis

hier in Brielle. Hij denkt dat het wel lukt. Ik hoop dat natuurlijk ook, want van mijn loon gaat het maar net. Ik heb de bakker gevraagd om opslag. Dat durfde ik eigenlijk niet, want het is al heel wat dat ik daar mag blijven werken. Maar de bakker vindt het niet zo erg dat ik niet getrouwd ben. Dat ga je toch gauw doen, zegt hij. Ik zeg dan maar ja. Terwijl, als ik getrouwd ben, mag ik dan wel blijven werken? Ik denk het niet. Maar opslag krijg ik niet. Het scheelt eigenlijk ook niet veel. We doen zuinig. Dat deed ik altijd al. Bruine bonen zijn gezond en vullen de mond. AJ weet niet dat ik u schrijf, hoor! Hij weet ook niets van uw brief. Want hij zegt dat hij niets meer van zijn vader wil weten. Dat zijn vader zijn vader niet meer is. Hij gaat zijn spullen ook niet ophalen, zegt hij. Meteen dezelfde avond heeft hij zijn kleren uit zijn koffer gehaald en op het zoldertje gehangen. Het ruikt daar muf, dus ik heb net weer het raampje opengezet. Op een klein kiertje, want het is zo bitterkoud. Ik vond uw brief heel lief en ik ben daar blij mee. Eerst geloofde ik het niet. Eerst dacht ik dat iemand mij een poets bakte. Maar dat kan niet. Want ik heb niemand verteld over die avond. Als ik een vader of moeder had gehad, dan had ik het natuurlijk wel verteld. Aan hen. Ik wil natuurlijk graag een band met u opbouwen en door dat schrijven leer ik misschien ook nog. Om een brief te schrijven bedoel ik natuurlijk. Ik vond u bij onze kennismaking ook heel aardig. Ik zag gelijk aan uw mans gezicht wat hij van mij vond.

Toen werd ik nog veel zenuwachtiger. Toen wist ik helemaal niet meer hoe ik goed moest praten. Maar zo'n grote ruzie had ik natuurlijk niet verwacht. Anders was ik natuurlijk nooit gekomen. Wat doe ik je aan, zei ik tegen AJ in de trein. Ik wil dit niet, ik wil je dit niet aandoen. Maar AJ zegt dat zijn vader het zichzelf aandoet. En dat hij daarom nooit meer iets van hem wil weten.

Ik heb over Aletta Jacobs gehoord. Maar ik weet daar verder niets van. Zij is een mevrouw uit de hoge klasse. Zij doet veel voor de vrouwen, maar ik weet niet wat precies. Die andere mevrouw, Mata Hari, ik dacht dat zij een lichtekooi was. Zo praten ze hier in de winkel daarover. Maar u zegt dat zij een spionne was. Ik denk dan dat zij toch mooi werk deed. Heel dapper, denk ik. Maar daar weet ik verder niets van. Maar ik leer wel graag.

Ik moet ook dichterbij AJ komen natuurlijk. Anders gaat het fout. Ik ben daar nu al bang voor. Hoe kan het goed blijven gaan? AJ met zo'n simpel meisje als ik. Daarom vond ik uw woorden over de liefde zo mooi. Ik moest ervan huilen. Van blijdschap, hoor! In de trein heb ik ook gehuild omdat ik 'eet smakelijk' zei toen we begonnen te eten. Bij ons in het huis was dat juist netjes om te zeggen. Maar uw man keek gelijk weg toen ik dat zei. Ik had ook niet moeten zeggen dat we elkaar op de kermis ontmoet hebben natuurlijk. Maar hier is dat niet gek. Hier komen we elkaar allemaal op de kermis tegen. O, soms wou ik

zo graag dat AJ nooit naar Brielle was gekomen. Dat hij niet met zijn oude klasgenoot had afgesproken. Dan hadden wij elkaar nooit gezien. Dan woonde hij nog op de hoeve bij u. Dan zou hij een mooi leven hebben. En u ook. En nu? Wat doe ik hem aan? Ik weet niet precies wat je moet zeggen aan het einde van een brief. Ik zeg maar gewoon precies hetzelfde als u.

*In liefdevolle afwachting,
Alie*